TA’LIM FAOLIYATIDA TEATR PEDAGOGIKASIDAN FOYDALANISH TAMOYILLARI

Po‘latova O., GDPI magistranti
lmiy rahbar: **Samatova D.**

Anotatsiya: ushbu tezisda teatr pedagogikasining mazmuni, uning asosiy tamoyillari va ta’lim tizimidagi ahamiyati yoritilgan. Teatr pedagogikasi – bu teatr san’ati va ta’lim jarayonining uyg‘unlashuvi orqali shaxsni har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik yo‘nalishdir. U o‘quvchilar va talabalarni faollikka undash, ularning emotsional-intellektual salohiyatini rivojlantirish, ijodiy fikrlash va muloqot madaniyatini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi.

Kalit so`zlari: teatr pedagogikasi, ta’lim jarayoni, dramatik usullar, o‘yin texnologiyalari, pedagogik san’at, ijodiy rivojlanish, emotsional ta’lim, aktyorlik elementi, pedagogik innovatsiya.

Abstract: this article explores the concept of theatre pedagogy, its fundamental principles, and its significance within the education system. Theatre pedagogy is a pedagogical approach that integrates the art of theatre with educational processes to support the comprehensive development of an individual. It serves as a powerful tool for motivating students, enhancing their emotional and intellectual potential, and fostering creative thinking and communication culture.

Keywords: theatre pedagogy, educational process, dramatic methods, game-based technologies, pedagogical art, creative development, emotional education, acting elements, pedagogical innovation.

Аннотация: в данной статье рассматривается понятие театральной педагогики, её основные принципы и значение в образовательной системе. Театральная педагогика — это педагогический подход, интегрирующий искусство театра в учебный процесс с целью всестороннего развития личности. Она служит мощным инструментом для мотивации учащихся, развития их эмоционального и интеллектуального потенциала, а также формирования креативного мышления и культуры общения.

Ключевые слова: театральная педагогика, образовательный процесс, драматические методы, игровые технологии, педагогическое искусство, творческое развитие, эмоциональное воспитание, актёрские элементы, педагогические инновации.

Zamonaviy ta’lim tizimida o‘quv jarayonini takomillashtirish, yosh avlodda estetik dunyoqarashni shakllantirish, kreativ fikrlash, hissiy idrok va ijodiy salohiyatni rivojlantirish dolzarb masalalardan biri bo‘lib qolmoqda. Ayniqsa, shaxsga yo‘naltirilgan ta’limda teatr pedagogikasi g‘oyalaridan foydalanish orqali bu maqsadlarga erishish mumkin. Teatr san’ati va pedagogika o‘rtasidagi o‘zaro yaqinlik, bir-birini to‘ldiruvchi jihatlar o‘quvchilar bilan ishlashda yangicha yondashuvlarni taqozo etmoqda.Shu munosabat bilan Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev quyidagicha ta’kidlaydi: *“Har bir bolaga yondashuv individual bo‘lishi kerak. Ta’lim jarayoni nafaqat bilim berish, balki bolaning shaxsiyati, iste’dodi, his-tuyg‘ulari bilan ishlash jarayoni bo‘lishi kerak”.* [1].

Ushbu fikr teatr pedagogikasi mohiyati bilan bevosita uzviy bog‘liq bo‘lib, uning amaliyotda qo‘llanilishi ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. **Teatr pedagogikasi** – bu ta’lim jarayoniga teatr san’ati elementlarini tatbiq etish orqali shaxsni har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiladigan ijodiy va ta’sirchan pedagogik yondashuvdir. Unda o‘qituvchining roli aktyor, rejissyor, sahnalashtiruvchi sifatida namoyon bo‘ladi. O‘quvchilar esa passiv tinglovchidan faol ijodkor subyektga aylanishadi.

U**shbu maqolaning maqsadi** – teatr pedagogikasi tushunchasini ochib berish, uning asosiy g‘oyalari va ta’lim jarayonida qo‘llanish imkoniyatlarini ilmiy jihatdan asoslashdan iborat. Agar teatr pedagogikasi g‘oyalari ta’lim faoliyatiga samarali integratsiya qilinsa, o‘quvchilarning dars jarayoniga bo‘lgan qiziqishi, emotsional ishtiroki va ijodiy fikrlashi ortadi, shuningdek, ta’lim sifatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Ta’lim faoliyatida teatr pedagogikasidan foydalanishda quyidagi ***tamoyillar*** asosiy o‘rin tutadi:

Ijodiy faoliyat tamoyili. Bu tamoyil o‘quvchini dars jarayonining passiv ishtirokchisidan faol ijodiy subyektga aylantirishni ko‘zda tutadi. Teatr elementlari orqali bola o‘zini erkin ifoda etadi, fikrini obrazli yetkazishga intiladi. Bu haqda pedagog olim L.S. Vygotskiy shunday deydi: *“Bolalar dramasi, teatr va rolda o‘ynash – bu bola tafakkurining ijodiy qirralarini shakllantiradi”*. [2]

Masalan, o‘quvchilarda so‘z boyligini oshirish, obrazli ifodalash ko‘nikmasini rivojlantirish maqsadida o‘qituvchi o‘quvchilarga bitta oddiy so‘z beradi (masalan, “quvonch”, “yolg‘izlik”, “bahor”) va shu so‘z asosida kichik dramatik sahna, she’r, hikoya yoki pantomima tayyorlashni topshiradi.

O‘quvchilar mustaqil ijod qiladi va o‘z ishlarini namoyish etadi. Yakunda ular o‘z ishlarini qanday yaratilgani, qanday hislar bilan to‘ldirilgani haqida suhbatlashadi.

Emotsional-ta’sirchanlik tamoyili. Teatr vositasida ta’limda emotsional holatlarni boshqarish, hissiy tarbiya berish muhim o‘rin tutadi. Bu orqali o‘quvchilar o‘z kechinmalarini anglaydi, boshqalarning tuyg‘ulariga hamdardlik bildiradi. Psixolog M. Bakhtinning ta’kidlashicha: *“Estetik va emotsional idrok bola shaxsiyatining shakllanishida kuchli vositadir”* [3].

Masalan, o‘quvchilarning hissiy idrok va empatiya qobiliyatini rivojlantirish maqsadida o‘qituvchi his-tuyg‘ulardan birini aytadi (masalan: “g‘azab”, “hayrat”, “xursandchilik”, “qo‘rquv”). O‘quvchilar bu tuyg‘uni yuz ifodasi, tana harakati va

ovoz orqali ifodalaydi.Boshqa o‘quvchilar bu holatni qanday tushunganini aytib beradi. Bu orqali tuyg‘ularni anglash va ifodalash ko‘nikmasi rivojlanadi.

Sahnalashtirish va rolga kirish tamoyili.

O‘quvchi o‘zlashtirayotgan bilimlarni obrazlar orqali amalda ko‘rsatadi, bu esa bilimni chuqur va mustahkam egallashiga xizmat qiladi. Aktyorlik faoliyati orqali shaxsiy ishtirokni kuchaytirish bu tamoyilning asosiy mohiyatidir. O‘qituvchi esa bu jarayonda rejissyor rolini bajaradi. [4].

Masalan, o‘quvchilar bilimlarini amaliyot orqali mustahkamlash maqsadida tarix darsida – tarixiy voqea yoki shaxs haqida o‘quvchilar rollarga bo‘linib, sahna ko‘rinish tayyorlashadi (masalan: Sohibqiron Amir Temur bilan suhbat, tarixiy sud jarayoni, hokimlik yig‘ilishi).Bu usul orqali tarixiy shaxslar faoliyatini chuqur tushunishga erishiladi.

Kommunikativlik tamoyili. Teatr dars jarayonida o‘zaro muloqotni kuchaytirish vositasi sifatida xizmat qiladi. O‘quvchilar o‘rtasida erkin fikr almashinuvi, jamoada ishlash, o‘zini to‘g‘ri ifodalash ko‘nikmalari rivojlanadi. Bu haqda N.V. Rozov: *“Teatr – bu nutqiy madaniyat, ijtimoiy muomala maktabidir”* – deb ta’kidlaydi [5].

Masalan, o‘quvchilarda jtimoiy muloqot va ishoraviy ifoda ko‘nikmasini rivojlantirish maqsadida o‘quvchilarga topshiriq beriladi – biror voqeani (masalan: nonvoyxona, maktab kutubxonasi, ko‘cha holati) faqat imo-ishora va harakat bilan sahnalashtirish.Qolgan o‘quvchilar nima bo‘layotganini taxmin qilishga harakat qiladi. So‘ngra o‘zaro fikr almashiladi.

Hayotiylik va real voqelik bilan uyg‘unlik tamoyili. Teatr o‘quvchini real hayotdagi vaziyatlar asosida o‘ylashga, o‘z harakatlarini baholashga o‘rgatadi. Har bir rolda hayotiy tajriba mujassam bo‘lib, bu bola dunyoqarashining kengayishiga xizmat qiladi. [6]

Misol uchun O‘quvchilarda turli ijtimoiy vaziyatlarda to‘g‘ri harakat qilish ko‘nikmalarini shakllantirish maqsadida o‘qituvchi o‘quvchilarga quyidagi hayotiy vaziyatlardan birini tanlashni taklif qiladi:

1) Do‘sti bilan kelishmovchilik;

2) Uyda ota-onasi bilan nizoli holat;

3) Yangi muhitda o‘zini tutish.Har bir guruh shu holatni kichik sahnachaga aylantirib, rolga kiradi va harakat qiladi.

Mashg‘ulotdan so‘ng umumiy muhokama qilinadi: kim qanday harakat qildi, to‘g‘rimi, yaxshilash mumkinmi?

Teatr pedagogikasining asosiy yutug‘i – o‘quvchini dars jarayonining passiv ishtirokchisidan faol ijodiy subyektga aylantirishidadir. Bu esa quyidagi teatr vositalari orqali amalga oshiriladi:

Rol o‘ynash (dramatizatsiya): O‘quvchilar biror hikoya yoki tarixiy voqeani sahnalashtirish orqali uni chuqurroq anglab yetadi. Bu usul, ayniqsa, ona tili, adabiyot, tarix fanlarida juda samarali hisoblanadi.

Imo-ishora va tana harakati orqali o‘qitish: Pantomima yoki jonsiz ifoda elementlari orqali o‘quvchilarda noverbal muloqot, tananing ifoda vositasi sifatidagi imkoniyatlari kengayadi.

Obraz yaratish texnikalari: O‘quvchi biror obrazni yaratish jarayonida nafaqat voqeani tushunadi, balki uni o‘z hayoti bilan bog‘lab ko‘ra oladi. **Improvizatsion o‘yinlar:** Bu usul tafakkurni ochadi, ijodkorlikni kuchaytiradi va muammoli vaziyatlarda tez va moslashuvchan fikrlashga o‘rgatadi.

Sahna va makon muhitining yaratish: Darsni teatr makoni tarzida tashkil qilish – dekoratsiya, yorug‘lik, fon musiqasi yordamida o‘quvchilarni mavzuga to‘liq sho‘ng‘itish imkonini beradi. "Teatr vositalarining ta’lim jarayoniga joriy etilishi o‘quvchilar tafakkurining yangicha o‘sish bosqichini yuzaga chiqaradi. Bu esa pedagogikaning yangi bosqich – madaniyatlararo, emotsional va obrazli ta’limga o‘tishini anglatadi."(Karimova, 2019, 3-bet). [6]

Teatr pedagogikasi nafaqat sahna san’atining o‘qitishdagi estetik ko‘rinishi, balki o‘quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiladigan kuchli didaktik vosita sifatida o‘zini namoyon qilmoqda. Mazkur maqolada teatr pedagogikasining asosiy tamoyillari, teatriy yondashuvlar orqali ta’limiy muhitni jonlantirish imkoniyatlari yoritildi.

Xulosa qilib aytganda, bu esa o‘quvchilarning motivatsiyasi, mustaqil fikrlashi va shaxsiy faolligini oshiradi.Pedagogning aktyorga xos qobiliyatlarni egallashi – ya’ni, obraz yaratish, hissiyotlar bilan ishlash, tinglovchiga ta’sir ko‘rsatish – ta’lim samaradorligini keskin oshiradi.Shuningdek, teatr elementlari yordamida tashkil etilgan darslar o‘quvchilarning predmetga nisbatan qiziqishini oshiradi, guruh bilan ishlash, tanqidiy fikrlash, muammoni hal etish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Pedagogik amaliyotga teatr vositalarini integratsiyalash – bu zamonaviy ta’limning shaxsga yo‘naltirilgan, emotsional-intellektual rivojga qaratilgan yondashuvlariga to‘la mos keladi.O‘qituvchilar teatr yondashuvlarini qo‘llash orqali o‘z metodikasini boyitishi, o‘quvchilar bilan ijodiy, interaktiv, hissiy jihatdan boy muhitda ishlashi mumkin. Shunday qilib, teatr pedagogikasi nafaqat madaniy-estetik tarbiya vositasi, balki **ta’limda insonparvarlik, obrazlilik, o‘quvchining ichki dunyosiga kirib borish** kabi tamoyillarni amalda tatbiq etish imkoniyatini beradi. Bu yondashuv bugungi global o‘zgarishlar sharoitida dolzarb bo‘lib, ta’lim sifati va mazmunini yangilashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev, Sh. M. (2020, oktyabr 30). Ta’lim sohasidagi muammolar, ularni hal etish va ta’lim sifatini oshirishga bag‘ishlangan videoselektor yig‘ilishi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti rasmiy veb-sayti.

2. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.

3. Bakhtin, M. M. (1981). The Dialogic Imagination: Four Essays. University of Texas Press.

2. Mirziyoyev Sh. «Madaniyat va san’at sohasining jamiyat hayotidagi o‘rni va ta’sirini yanada oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PF-600 sonli Farmoni. - T., 2020.

3. Kabilov N. Teatr pedagogikasining bola tarbiyasida tutgan o‘rni. Журнал. Oriental Art and Culture. 2023